

Лаговська О. А.,
д.е.н., проф., декан факультету обліку і фінансів, професор кафедри обліку і аудиту,
Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир

Якименко М. В.,
к.е.н., м. Вінниця

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В УМОВАХ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. Управління ефективністю діяльності певного бізнес-утворення в конкурентному мінливому зовнішньому економічному середовищі потребує володіння інформацією в розрізі ризиків господарської діяльності. Це зумовлює необхідність адаптування системи бухгалтерського обліку, яка створює інформаційний простір управління підприємством, у т.ч. і за ризик-орієнтованого підходу до нього. Це зумовило необхідність дослідження природи виникнення ризиків як основи визначення напрямів удосконалення методичного забезпечення бухгалтерського обліку витрат та доходів як складових індикативних показників ефективності діяльності підприємства. Виділено групи рахунків-індикаторів потенційних вигід та загроз для підприємства з урахуванням видової структури ризиків господарської діяльності підприємства. Визначено загальний порядок відображення на рахунках-індикаторах господарських ризиків як основи керування їх наслідками для бізнес-утворення з позиції відповідних посадових осіб та розробки системи превентивних заходів у майбутньому.

Ключові слова: прибуток, фінансовий результат, ризик, бухгалтерський облік, ризик-орієнтоване управління, бюджетування, документування, рахунок-індикатор.

Lagovska O. A.,
Doctor of Economics, Professor, Dean of the Faculty of Accounting and Finance, Professor of the
Department of Accounting and Audit, Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr

Yakymenko M. V.,
Ph.D, Vinnytsia

ACCOUNTING OF FORMATION OF FINANCIAL RESULTS IN TERMS OF RISK-ORIENTED MANAGEMENT

Abstract. Managing the performance of a particular business entity in a competitive, changing external economic environment requires knowledge of information in terms of business risks. This necessitates the adaptation of the accounting system, which creates the information space of enterprise management, including risk-oriented approach to it. This led to the need to study the nature of the risks as a basis for determining the directions of improving the methodological provision of costs and incomes accounting as components of indicative performance indicators of the enterprise. The groups of accounts-indicators of potential benefits and threats for the enterprise have been determined taking into account the specific structure of the risks of business activity of the enterprise. The general procedure of displaying business risks in the accounts-indicators as the basis for managing their consequences for business entity from the position of relevant officials and developing a system of preventive measures in the future is determined.

Key words: profit, financial result, risk, accounting, risk-oriented management, budgeting, documentation, account-indicator.

Постановка проблеми. Інформація про прибуток повинна містити дані не лише про порядок його формування, але також дані про всі величини, які регулюють суму прибутку як у процесі її створення, так і розподілу. До таких величин можна віднести

доходи та витрати, які виникають в результаті непередбачуваних подій.

У зв'язку з тим, що доходи та витрати є основними елементами структури прибутку, методологічні та методичні основи їх відображення є важливою

складовою частиною базових процедур обчислення фінансових результатів. Проте в чинних вітчизняних нормативних документах відсутні положення, які визначають порядок формування фінансових результатів, визнання доходів та витрат за умов ризику. Сьогодні такі нормативні акти є виключно для банків та інших фінансових установ.

Розробки потребує процес оцінки майбутніх фактів господарського життя, що виникатимуть під дією ризику господарської діяльності як основи їх облікового відображення, що зумовлює актуальність даного напряму дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням сутності та організації системи ризикорієнтованого управління та безпосередньо системи управління у цілому в умовах невизначеності присвятили свої праці О. О. Артамонов, А. В. Березіна, І. Т. Балабанов, Т. М. Внуковська, Б. Гаррік (B. J. Gartik), Л. А. Гольцяєва, А. К. Давиденко, П. Джеймс (P. James), О. В. Занора, Д. А. Марцинковський, В. В. Могуций, Р. М. Качалов, Ю. К. Кім, С. Каплан (S. Kaplan), Т. Ю. Корнєєва, О. В. Кривда, Х. Норрекліт (H. Norreklit), О. Ю. Полякова, Б. А. Райзберг, А. Ю. Рогачов, П. А. Руш, К. В. Трушина, В. В. Хмиров, Є. В. Шевельова, Є. Ф. Щипанов та ін.

Існує низка професійних організацій, які розробляють міжнародні стандарти у сфері управління ризиками суб'єктів господарювання: A Risk Management Standard, 2002 [2]; Enterprise Risk Management – Integrated Framework (ERM), 2004 [5]; Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework, 2004 [4]; A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK), 2004 [1]; ISO 31000:2009 “Risk management – Principles and guide lines” [3]. Однак питання облікового супроводу їх реалізації залишаються малодосліджуваними серед вітчизняних науковців.

Враховуючи напрацювання та проблематику досліджень вищезазначених вчених, слід відмітити, що ряд проблем, які потребують ґрунтовного дослідження, залишилися частково або повністю поза їх увагою.

Необхідність комплексного дослідження питань обліково-аналітичного забезпечення управління господарськими ризиками через удосконалення процесу оцінки майбутніх фактів господарського життя, що виникатимуть під дією ризику господарської діяльності як основи їх облікового відображення, актуалізує дане дослідження.

Постановка завдання - визначити проблеми ідентифікації ризиків господарської діяльності в системі бухгалтерського обліку як основи розробки системи превентивних заходів з позиції менеджерів різних ієрархічних рівнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Удосконалення процесу оцінки майбутніх фактів господарського життя, що виникатимуть під дією ризику господарської діяльності як основи їх облікового відображення зумовлює необхідність виділення рахунків-індикаторів бухгалтерського

обліку, що відображають наявні або потенційні ризики на підприємстві.

Рахунки-індикатори – це діючі відповідно до чинного законодавства рахунки бухгалтерського обліку, поява яких в ході аналізу поточних управлінських звітів, журналів операцій, оборотно-сальдових відомостей по рахунках свідчить про виникнення поточного ризику, наявність дії (наслідків) ризику в результаті минулих подій або надає інформацію про потенційні господарські ризики в майбутньому. Використання рахунків-індикаторів підвищить оперативність управлінського процесу у виявленні ризиків, а також дозволить здійснити оцінку ймовірності настання подібних ризиків у майбутньому.

На підставі аналізу чинного Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій здійснено виокремлення рахунків-індикаторів як можливих витрат, так і потенційних вигід, які можуть мати місце в результаті дії ризику. Всі рахунки-індикатори згруповані відповідно до груп ризиків, про які вони сповіщають (рис. 1).

Про наявність ризиків господарської діяльності, які, в свою чергу, впливають на фінансові результати суб'єкта господарювання, свідчать не лише рахунки витрат, але й рахунки активів, капіталу, зобов'язань, доходів та відповідні їм рахунки позабалансового обліку. Крім того, окремі рахунки можуть свідчити про наявність різних груп ризиків.

Поява такого рахунку (субрахунку) в системі бухгалтерського обліку підприємства потребує аналізу подій та фактів господарського життя, які на ньому відображаються, впливу на характер причетності до ризику. Даний перелік не є вичерпним та може доповнюватися іншими рахунками та субрахунками відповідно до специфіки діяльності суб'єкта господарювання та затвердженого ним робочого плану рахунків.

Серед виділених діючих відповідно до законодавства рахунків нами запропоновано до використання нові рахунки бухгалтерського обліку: 479 “Забезпечення витрат, спричинених дією ризику”, 073 “Списані інші активи в результаті непередбачених подій”, 051 “Гарантії та забезпечення надані від звичайної діяльності” та 052 “Гарантії та забезпечення надані в результаті непередбачених подій”.

Введення нових балансових та позабалансових рахунків спричинене необхідністю відображення у бухгалтерському обліку можливих результатів дії ризику в майбутньому, ймовірність настання яких відповідно до проведеної оцінки становить вище 50 % та рівень яких перевищує встановлений поріг суттєвості на підприємстві. Так, зокрема рахунок 479 “Забезпечення витрат, спричинених дією ризику” передбачено для узагальнення інформації про рух коштів, які за рішенням підприємства резервуються для забезпечення майбутніх витрат і платежів, що з ймовірністю більше 50 % виникнуть у результаті дії ризику, а також включення їх до витрат поточного періоду.

Групи ризиків	Рахунки-індикатори ризиків господарської діяльності				
	Рахунки активів	Рахунки капіталу	Рахунки зобов'язань	Рахунки доходів	Рахунки витрат
Політичні та макро-економічні ризики		479*		714, 744	975, 945, 974
Ринкові ризики та ризики постачання	34, 182, 364, 374, 379, 38	473	51, 62	715, 704	948, 95
Екологічні ризики					949
Ризики, пов'язані з судовими спорами	373, 38	479	684	717	944
Кадрові ризики та ризики охорони праці		471, 472, 477			949
Виробничі та інноваційні ризики	13, 24, 286	478			976, 972
Адміністративно-організаційні ризики	375	45, 46		72	96, 947
Позабалансові рахунки, що відповідають балансовим рахункам-індикаторам					
	041, 071, 072, 073	051, 052	042	041	042, 051, 052 , 071, 072, 073

* Півжирним виділені запропоновані рахунки

Рис. 1. Рахунки-індикатори ризиків господарської діяльності

Варто відмітити, що ні вітчизняними, ні міжнародними стандартами бухгалтерського обліку не передбачено обов'язкове резервування коштів під ризики, що виникають при здійсненні ризикових операцій. Дане рішення самостійно приймає керівництво суб'єкта господарювання як одного зі способів забезпечення виконання наданих гарантій як перед собою, так і перед третіми особами. Крім того,

таке резервування коштів не матиме жодних податкових наслідків, не суперечить вимогам чинного законодавства, а також може слугувати додатковим джерелом доходу, шляхом розміщення тимчасово зарезервованих коштів на короткострокових депозитах або депозитах до запитання.

Відображення прогнозних витрат у складі забезпечень та гарантій є одним із методів управління

ризиками господарської діяльності, який полягає в перенесенні частини витрат на попередні періоди з метою мінімізації дії майбутніх витрат на фінансові результати в прогностичному звітному періоді. Варто відмітити, що в періоді виникнення ризику розмір поточних для такого періоду витрат визначатиметься як різниця між фактичною величиною витрат та створеними забезпеченнями в минулих звітних періодах для такого ризику.

На позабалансовому рахунку 073 “Списані інші активи в результаті непередбачених подій” відображатиметься інформація про всі списані активи

рахунків-індикаторів передбачити в системі бухгалтерського обліку проставлення ознаки ризиковості у випадку відображення на них операцій, пов’язаних з виникненням господарського ризику.

Проставлення ознаки ризиковості відбувається шляхом виділення окремого розрізу аналітики до даних рахунків-індикаторів. Найкраще така можливість реалізується при використанні автоматизованого способу ведення бухгалтерського обліку шляхом використання різноманітних програмних продуктів, в яких можна передбачити алгоритм відображення такої ознаки.

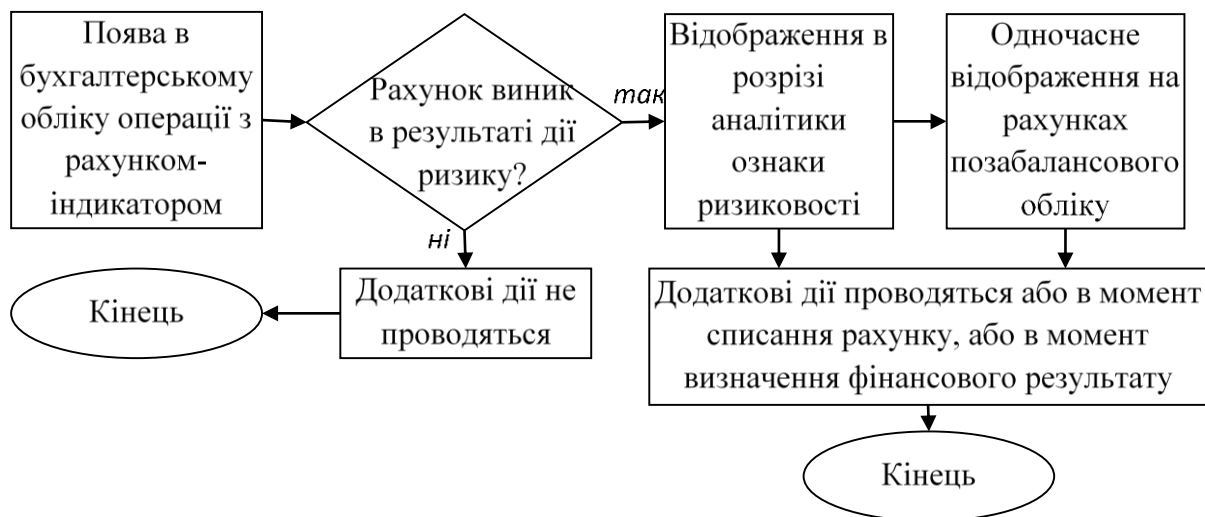

Рис. 2. Облікові процедури в момент відображення операції на рахунку-індикаторі господарських ризиків

підприємства в результаті непередбачених подій, за винятком безнадійної дебіторської заборгованості та невідшкодованих нестач і втрат від псування цінностей, для яких окремо передбачені рахунки 071 та 072 відповідно. Списуватиметься з позабалансу рахунок 073 лише у випадку відшкодування списаних активів винною особою, якщо така буде встановлена, а також у випадку відновлення активу за такої можливості.

На рахунках 051 “Гарантії та забезпечення надані від звичайної діяльності” та 052 “Гарантії та забезпечення надані в результаті непередбачених подій” узагальнюватиметься інформація про наявність та рух виданих підприємством гарантій та забезпечень виконання як власних зобов’язань та платежів, так і зобов’язань та платежів інших підприємств, які виникають у результаті дії ризику.

Аналіз виокремлених рахунків-індикаторів проводиться у випадку ретроспективного дослідження внутрішньої та зовнішньої звітності підприємства, а також на стадії моніторингу, тобто відбувається вивчення тих операцій, які вже відображені в системі бухгалтерського обліку.

Після переходу суб’єктом господарювання на ризик-орієнтоване управління та організації такої системи пропонуємо для всіх вищезазначених

Загальний порядок відображення на рахунках-індикаторах представлений на рис. 2.

Як видно з рис. 2, поява рахунків-індикаторів у системі бухгалтерського обліку не завжди свідчить про наявність окремого ризику в господарській діяльності. Тому при необхідності формування кореспонденції рахунків із використанням рахунків-індикаторів бухгалтеру необхідно здійснювати аналіз характеру господарської операції на відношення її до ризику. Проставлення ознаки ризиковості надасть змогу скоротити час на здійснення аналізу показників звітності, шляхом формування зведених та оборотних даних за ознакою ризиковості. Така можливість на сьогодні існує в спеціалізованих програмних продуктах з ведення бухгалтерського обліку.

Зокрема, в програмному продукті 1С: Підприємство це можливість формування оборотних відомостей по рахунках бухгалтерського обліку не класичним способом, а з введенням індивідуальних налаштувань щодо групування та виведення інформації відповідно до потреб користувачів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Сформований механізм ідентифікації ризиків господарської діяльності в системі бухгалтерського обліку через виокремлення

рахунків-індикаторів є основою формування системи превентивних заходів з позиції менеджерів різних ієрархічних рівнів, а також здійснення оперативного управлінського впливу на операції з підвищеним ступенем ризику.

ЛІТЕРАТУРА

1. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK), 2004 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.pmi.org/PMBOK-Guide-and-Standards.aspx>.
2. A Risk Management Standard / IRM: 2002 [Electronic resource]. – Access mode: http://www.theirm.org/media/886059/ARMS_2002_IRM.pdf.
3. AS/NZS ISO 31000:2009 “Risk management – Principles and guidelines. – August 2010 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.cwd.act.gov.au/act-insurance-authority/risk-management/risk-guidelines>.
4. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework - Comprehensive Version. – June 2006 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.bis.org/publ/bcbs128.htm>.

5. Enterprise Risk Management – Integrated Framework: Executive Summary. – September 2004 [Electronic resource]. – Access mode: http://www.coso.org/documents/coso_erm_executivesummary.pdf/.

REFERENCES

1. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK), 2004, available at: <http://www.pmi.org/PMBOK-Guide-and-Standards.aspx>.
2. A Risk Management Standard / IRM: 2002, available at: http://www.theirm.org/media/886059/ARMS_2002_IRM.pdf.
3. AS/NZS ISO 31000:2009 “Risk management – Principles and guidelines. – August 2010, available at: <http://www.cwd.act.gov.au/act-insurance-authority/risk-management/risk-guidelines>.
4. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework - Comprehensive Version. – June 2006, available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs128.htm>.
5. Enterprise Risk Management – Integrated Framework: Executive Summary. – September 2004, available at: http://www.coso.org/documents/coso_erm_executivesummary.pdf/